

Lagar och regler vid uttag av vatten för bevattning

BEATRIX ALSANIUS¹, GWIDON JAKOWLEW²

¹ SLU, INSTITUTIONEN FÖR BIOSYSTEM OCH TEKNOLOGI, ENHET FÖR HORTIKULTURELL MIKROBIOLOGI

² JORDBRUKSVERKET

Känner du till att...?

- *Vattenverksamhet är ett juridiskt begrepp. I 11 kap. 1 § MB finns det bestämmelser om vattenverksamhet och vattenanläggningar.*
- *Ett vattenområde är den yta som täcks av vatten vid högsta förutsebara vattenstånd. Begreppet omfattar olika typer av yt-vatten och motsvarar området som täcks vid det vattenstånd som råder vid ett 100-årsflöde.*
- *Den svenska vattenrätten bygger på att vatten är privat ägt. Rådigheten eller förfogandet över vatten i vattendrag, sjöar, grundvatten är kopplat till ägandet av en enskild fastighet.*
- *Flera Länsstyrelser har tagit fram egna riktlinjer för vattenuttag från vattendrag. Dessa regler beskriver vad det är för utrymme för uttaget innan skadlig påverkan på biologisk mångfald sker.*

Bakgrund

Odling av frilandsgroänsaker kräver en god tillgång på vatten för att säkerställa en hög avkastning med god och jämn kvalitet. Under de senaste åren har bevattningen ökat, framför allt inom jordbruket. Tidigare bevattnades huvudsakligen potatis, fältodlade köksväxter och betesvallar medan även slättervallar, stråsåd, oljeväxter, sockerbetor samt bär- och fruktodlingar bevattnas idag. På flera håll inom landet konkurrerar bevattningen med vattenuttag för andra behov. Men även konkurrens mellan odlare förekommer. Enligt Miljöbalken 11 kapitlet är uttag av vatten för bevattning en vattenverksamhet som kräver tillstånd eller, om det gäller små uttag av ytvatten, anmälan. Enligt förordning (1998:1388) om vattenverksamhet m.m. räcker det med anmälan i följande fall:



- uttag ur vattendrag, inte bara vattendrag
- högst 600 m³/dygn, dock högst 100 000 m³/år eller utförande av anläggning för detta

- uttag ur sjö, inte bara sjö - högst 1000 m³/dygn dock högst 200 000 m³/år eller utförande av anläggning för detta

Om det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom uttaget behövs vare sig tillstånd eller anmälan. Det är Havs- och vattenmyndigheten som har det centrala ansvaret för tillsynsvägledningen beträffande vattenverksamhet medan Länsstyrelserna utövar tillsynen direkt gentemot den som bedriver verksamheten. Länsstyrelsen kan dock överlåta tillsynen till kommunen.

Flera Länsstyrelser har tagit fram egna riktlinjer med intentionen att främja en hållbar utveckling av hälsosam och god miljö. Riktlinjerna gäller även vattenuttag från sjöar som utgör en del av ett vat-

tensystem. Till exempel delas vattendrag i Skåne och Blekinge in i två kategorier, A och B.

Som kategori A klassas särskilt värdefulla vattendrag. Bevattningsuttag från sådana vattendrag får inte förekomma vid flöde som motsvarar flöde på 30 % av årsmedelvattenföring (MQ) eller lägre. Uttag av vatten får inte heller ske om det föreligger risk att flödet på nedströmsliggande sträcka blir mindre än så.

Vattenuttag för bevattning från vattendrag kategori B får inte förekomma när vattenföringen understiger 25 l/s per meter åbredd (bottenbredd eller mellan kanter) "baserad på vattendragets bredaste punkt från uttagsstället och nedströms". Det är allmänt känt att årsmedelvattenföringen är högre än medelvattenföringen under vegetationsperioden då bevattningen sker. Detta kan kraftigt begränsa möjligheter för vattenuttag.

Att söka tillstånd (dom)

Ansökan om tillstånd till vattenverksamhet prövas av Mark- och miljödomstolen. Vid prövningen kontrolleras om vattenverksamheten stämmer med allmänna planeringssynpunkter. Det är också viktigt att kontrollera om verksamheten inverkar på vattenförhållandena och på motstående allmänna eller enskilda intressen. I samband med tillståndsprövningen gör man klart vilka rättigheter och skyldigheter som läggs på verksamheten. Att söka tillstånd kan vara en tidskrävande och dyr process men tillståndet ger fördelar såsom att:

- Tillståndet tryggar vattenförsörjning vid t. ex. torka med låg vattenföring i vattendraget, låga grundvattennivåer eller vid allmänt bevattningsförbud (Lst kan komma ut med sådant förbud). I tillståndet/domen finns det regler som beskriver hur uttaget får ske vid sådana förhållandena. Om villkoren för tillståndet följs får inte myndigheterna meddela förbud för uttaget.
- I tillståndsprocessen tas hänsyn till motstående intressen till följd av det planerade uttaget. Oförutsedda skador regleras när de uppstår. I tillståndet regleras inom vilken tid ersättning för oförutsedd skada kan återopas.
- Den som utför en vattenverksamhet utan tillstånd har alltid bevisbördan om någon påtalar skada. Har man inte sökt tillstånd för sitt vattenuttag, eller om man inte visat att verksamheten inte skadar några allmänt eller enskilt intresse, riskerar man att tillsynsmyndigheten (Länsstyrelsen) stoppar uttaget och kräver att tillstånd söks.

Ansökan bör innehålla följande

För uttag av grundvatten:

- på vilken grund verksamhetsutövaren har rådighet för det aktuella vattenuttaget
- resultat av provpumpning och en beräknad avsänkningstratt/influensområde
- vattenbalansberäkning för bevattnade grödor
- vattenbehov för hela bevattningsperioden
- resultat av mätningar av vattennivåer i närliggande brunnar, våtmarker och dammar (sänkning av vattenyta)
- beskrivning av risk för sättningar i byggnader
- ekonomisk kalkyl

För uttag av ytvatten:

- på vilken grund verksamhetsutövaren har rådighet för det aktuella vattenuttaget
- hydrologiska beräkningar över hur uttaget påverkar vattenflödet i vattendraget/sjön
- bedömning av hur andra som gör uttag nedströms påverkas
- beräkningar som visar hur uttaget påverkar vattenstånd i vattendrag, dammar eller sjöar
- hur det biologiska värdet påverkas av uttaget (vattendrag, dammar, sjöar)
- hur och om levnadsförhållandena försämras (som konsekvens av uttaget)
- ekonomisk kalkyl

Att anmäla vattenverksamhet

Vattenverksamhet anmäls till tillsynsmyndigheten, det vill säga Länsstyrelsen eller, i några enstaka fall, till kommunen. Till-

synsmyndigheten kan dock enbart pröva anmälan ur miljösynpunkt (det ger inget tillstånd!) Om verksamheten behöver prövas med hänsyn till påverkan på enskilda intressen kan myndigheten förelägga om att verksamhetsutövaren ska söka tillstånd hos Mark- och miljödomstolen.

Anmälan bör innehålla följande information

- typ av verksamhet, det vill säga från vilken källa och för vilket ändamål
- på vilken grund verksamhetsutövaren har rådighet för det aktuella vattenuttaget
- kort redovisning om vilka fastigheter som kan beröras av uttaget
- uttagets storlek och teknisk utformning av vattenbortledning (storlek i l/min eller m³/timme, typ av bevattningsmaskin, ledningens diameter och längd, pumpens kapacitet etc.)
- storlek av det område som ska bevattnas

Vill du veta mer?

Länsstyrelsen i Blekinge. Information om och riktlinjer för vattenuttag för bevattning m.m. i Blekinge. Riktlinjer 2017-06-22. Karlskrona 2017

Länsstyrelsen i Skåne. Bakgrund till och tillämpning av riktlinjerna för vattenuttag för bevattning m.m. i Skåne län. PM 2008-11-06. Malmö 2008

Naturvårdsverket. Vattenverksamheter. Handbok för tillämpningen av 11 kap. i miljöbalken. Handbok 2008:5. Stockholm 2008

SFS nr. 1998:808. Miljöbalk

SFS nr. 1998:1388. Förordning om vattenverksamhet m.m.

- Faktabladet är utarbetat inom LTV-fakultetens Institutionen för Biosystem och Teknologi, Enhet Hortikulturell Mikrobiologi (www.microhort.se) och Vattenenheten i Alnarp, Jordbruksverket. Arbetet är finansierat av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap genom projektet "Kontaminering av ätfärdiga vegetabilier med förorenat bevattningsvatten – riskbaserade riktlinjer och konsensus i övervakningen". Projektet leds av Livsmedelsverket och är ett samarbete mellan SLU, Jordbruksverket, Research Institutes of Sweden, Statens veterinärmedicinska anstalt, Forsvarets forskningsinstitut och Folkhälsomyndigheten.
- Huvudförfattarnas adresser: Beatrix Alsanius; email: beatrix.alsanius@slu.se; Enhet för Hortikulturell Mikrobiologi, Box 103, 230 53 Alnarp; Gwidon Jakowlew; email: gwidon.jakowlew@jordbruksverket.se; Jordbruksverket, Vattenenheten, Elevenborgsvägen 2, 230 53 Alnarp..